

STADSHOLMEN

TERRASSEN 16

Nytorgsgatan 5A–C och 7

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

- ❶ NYTORPGSGATAN 5, TRÄHUS
- ❷ NYTORPGSGATAN 5, STENHUS
- ❸ NYTORPGSGATAN 7, TRÄHUS

TRÄHUSET VID NYTORGSGATAN 5 INNAN STORA DELAR REVS. FOTO BRÖDERNA HARLING 1906, SSM D6365.

De tre hus som ingår i Terrassen 16 byggdes under 1700-talet, men hotades av rivning i början av 1900-talet. Husen räddades, men särskilt ett av dem kapades på ett drastiskt sätt.

De stympade husen vittnar i dag om den intensiva debatten åren efter 1900 då många oroades över att Katarinavägen och stora nybyggen hotade att spolia söderidyllen och det gamla Stockholm.

Byggnaderna är också exempel på bebyggelseutvecklingen under 1700-talet då folkligt timmerbyggande successivt ersattes av putsade stenhus uppförda efter myndighetskontrollerade ritningar. Betydande byggnadshistoriska värden är knutna till stenhusets gustavianska paradvåning och de många bevarade byggnadsdelarna från byggnadstiden.

Fastigheten Terrassen 16 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Den kraftiga befolkningsökningen i Stockholm på 1600-talet innebar en snabb utbyggnad på malmarna. Området på Katarinaberget var i stort sett bebyggt vid 1600-talets slut. Den stora församlingskyrkan började byggas 1656 och placerades väl synlig på höjden.

En brand ödelade 1723 större delen av bebyggelsen i Katarina församling och återuppbyggnaden gick långsamt i efterdyningarna av krig och pest. Det dominerande byggnadsmaterialet var timmer, trots stadens ambitioner att endast stenhus borde uppföras. Genom tryckta byggnadsordningar senare under 1700-talet fick stadsarkitekten god kontroll över byggandet, och i strävan efter enhetlighet och

HUSET VID NUVARANDE NYTORGSGATAN 7, ÅR 1919. FOTO G. HEURLIN, SSM F60896.

brandsäkerhet uppfördes många välproportionerade och gulputsade borgarhus av sten. De flesta av områdets bevarade trähus kan därför placeras i det tidiga 1700-talet.

Första hälften av 1800-talet var, liksom i övriga staden, en tid med liten byggnadsverksamhet. Förändringarna var däremot betydligt större under århundradets senare del och 1900-talets första årtionden. Det byggdes en mängd hyreshus som till viss del ersatte den äldre småskaliga bebyggelsen och gav området en ny siluett. Samtidigt genomfördes nya trafiklösningar som förbättrade kommunikationerna till den kuperade och svårtillgängliga östra delen av Södermalm. Katarinahissen från 1880-talet och framdragningen av Katarinavägen under åren omkring 1910 gjorde området lättare att nå men förändrade samtidigt stadsbilden.

Katarinaberget ger en viktig och intressant bild av fyra seklers stadsbyggnadshistoria. Området har, tillsammans med Mariaberget och Stigberget, den största koncentrationen av bevarad 1700-talsbebyggelse på malmarna, men också hus från senare tider. Stadsbilden är varierad med många ålderdomliga

inslag och mycket grönska. Läget på berget erbjuder också vackra utblickar över staden och vattenrummen.

HISTORIK

Terrassen 16 består av två separata byggnader från 1700-talet på klippkanten ovanför Katarinavägen. Den ena, med adress Nytorpgsgatan 5, har ingång från Nytorpgsgatan (nr 1 och 2 på kartan) och den andra, Nytorpgsgatan 7, nås från Högbergsgatans förlängning (nr 3 på kartan).

Nytorpgsgatan 5

Tomten med nuvarande adress Nytorpgsgatan 5 bestod tidigare av två olika fastigheter. Efter branden i Katarina församling 1723 uppfördes här flera enklare timmerhus. Husen ägdes vid den här tiden av sjömän och timmermän, men köptes in 1773 av byggmästareäldermannen Lars Ekman. Han sparade det nordligaste av trähusen men byggde år 1781 samman det med ett stenhus i tre våningar vars flyglar tillsammans med trähuset bildade en kringbyggd gård. Ekman lät inreda paradvåningen på 1 trappa för egen räkning. Huset ärvdes med tiden av sonen

HUSET VID NYTORGSGATAN 5. TILL VÄNSTER DEN LILLA RESTEN AV TRÄHUSET FRÅN OMKRING 1730 OCH TILL HÖGER STENHUSET FRÅN 1781. FOTO J. MALMBERG.

Erik Samuel som också brandförsäkrade byggnaden 1798. Trähuset hade då enligt beskrivningen fem rum och ett enkelt torvtak. Stenhuset med södra flygeln hade en salubod i bottenvåningen tillsammans med en kammare, ett kök och ett källarutrymme. Våning 1 trappa innehöll en sal, ett kök, ett magasin och tre rum med ”porcellaines kakelugnar”. Övre våningen var inredd med sal, kök och tre rum. Södra flygeln innehöll dessutom bland annat klädvind medan östra flygeln bestod av vagnshus, bagarstuga och enklare rum med kök på våningarna ovanför.

På 1830-talet gjorde viktualiehandlaren Johan Borglund vissa förbättringar och lät bland annat inreda vinden i trähuset och klä det med locklistpanel. I stenhuset byttes de gamla kakelugnarna ut mot moderna enfärgat vita. Den här delen av fastigheten förvärvades av Stockholms stad 1909.

Nytorgsgatan 7

Denna del av tomten består av ett plankomgårdat timmerhus som även det uppfördes strax efter branden 1723 och som i brandförsäkringshandlingar från 1755 beskrivs som ett av många trähus på en större

gård. Husen ägdes då av Ingrid Magdalena Sundberg och dagens byggnad bestod av tre rum med oinredd vind och var täckt av ett brädtak. Viktualiehandlare Johan Borglund lät 1838 inreda husets vind. Den här delen av fastigheten förvärvades av Stockholms stad 1895.

Husen kapas

När den breda Katarinavägen anlades 1909 innebar det en drastisk förändring av stadsbilden i kvarterets närhet. Stora sprängningsarbeten gjorde att många hus revs. Vid tiden hade man börjat uppmärksamma byggnadernas kulturvärden på Söders höjder och röster höjdes för att bevara den småskaliga bebyggelsen. Protesterna gav viss effekt och bland annat en stor del av nuvarande kvarteret Terrassens byggnader kunde stå kvar, om än i förändrat sammanhang. Trähuset på Nytorgsgatan 5 kapades från fem till endast en fönsteraxels längd och blev därmed ett av stadens minsta hus. Även stenhusets flyglar och norra delen av timmerhuset vid Nytorgsgatan 7 kortades av. Gårdarna som varit kringbyggda öppnade sig nu mot det framsprängda stupet.

KAKELUGN FRÅN 1800-TALET. FOTO J. MALMBERG.

Upprustning och renovering

Husen inom Terrassen 16 har moderniserats vid olika tillfällen.

Huset på Nytorrgsgatan 5 renoverades på ett för tiden varsamt sätt 1981–1982 efter att Stadsmuseet inventerat byggnaden och godkänt ombyggnadsförslaget. Några fasader försågs dock med en utvändigt putsad tilläggsisolering. I övrigt var de utvändiga ändringarna få. Invändigt gjordes ändringar av planlösningar för bland annat badrum. Ateljén i det lilla trähuset inreddes och verkstadslokaler i bottenvåningen gjordes om till lägenhetsyta. Köken, som var utrustade med vedspisar, moderniserades och ytskikten förnyades. År 2006 genomfördes kvalificerade målningsarbeten och golvvåtgärder i lägenheten på våning 1 trappa i samverkan med Stadsmuseet.

Timmerhuset på Nytorrgsgatan 7 renoverades 1962–1963 efter tidens restaureringsnormer och omfattade bland annat ändringar av stomme och planlösning. Nya fönster togs upp och de befintliga

fönstren ersattes av kopplade profilerade bågar med hörnbeslag. En öppen spis och en ny trappa byggdes i hallen. Ekparkett och linoleum lades på golven. Ett platsbyggt kök och kaklat badrum gjorde att lägenheten fick modern standard.

BYGGNADSBESKRIVNING

Nytorrgsgatan 5

Det gulputsade stenhuset från 1781 är byggt i hästskoform. Mot gatan har byggnaden tre våningar under tegeltäckt sadeltak men taket är asymmetriskt och brutet mot gården med flera plåtklädda takkupor. I gatufasaden markeras paradvåningen på 1 trappa med större våningshöjd och högre fönster. Inkörsporten sitter i ett typiskt 1700-talsvalv. Den grönmålade parporten är ett gustavianskt arbete med eleganta profiler och för stilen karaktäristiska ornament som lagerstavar och medaljonger. Gårdsfasaden är enkel med kraftigt profilerad taklist som enda dekoration. Form och ålder på husets fönster

varierar. Av stort intresse är att det i trapphusets fönster finns ursprungliga båg- och blåst glas. Även andra ålderdomliga fönster med blåst glas finns bevarade.

Genom en glasad dörr nås trapphuset som troligen har ursprungliga golv och trappsteg av öländsk kalksten. I lägenheten på våning 2 trappor mot gatan har i samband med lägenhetssammanslagningar en del av trapphuset tillförts lägenheten. Lägenhetsdörrarna är av 1700-talsstyp.

Lägenheten på våning 1 trappa är en gustaviansk paradvåning med i stort sett bevarade rumssamband, ursprungliga snickerier som dörrar och paneler samt trägolv. Salen har en kraftig hålkälslist i taket. En väldig spis med bakugn är bevarad i köket. I övrigt har lägenheterna moderniserats med förändringar av planlösningen för badrum och kök, nya ytskikt och

standardkök från 1980-talets början. Trägolv finns i olika utföranden. På våning 2 trappor finns bevarade kakelugnar, murad spis och ursprungliga, kraftiga dörrfoder.

Den kvarvarande delen av trähuset har fasader av faluröd locklistpanel under ett brutet tak belagt med enkupigt tegel. Bottenvåningens ateljé nås från stenhuset portgång, och den inredda vinden hör till paradvåningen.

Nytorsgatan 7

Timmerhuset är klätt med faluröd locklistpanel och har ljusgrå fönster- och dörrsnickerier. Liksom merparten av de invändiga ytskikten och inredningen härrör exteriören i sin nuvarande form från en genomgripande modernisering 1962–1963.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.